

seems to be the more coherent with Bakunin's thought and the original, federalist and anti-authoritarian, International.

The book is divided into six chapters (Key questions, After the Commune, The Collapse of the Marxist International, The Anti-Authoritarian International and Attempted Conciliation, Towards the End of the 'Anti-Authoritarian' International, The Birth of Anarchism). The editor also added an appendix with sixteen documents (letters, minutes, resolutions, programs, etc.) and a useful chronology named 'International events and events in particular countries' that pushes backward and forward the chronology from 1862 to 1883.

The author does not hide that he is a long-standing anarcho-syndicalist in the French labour movement, yet declares that he took side in this historical account based on sources, not on political convictions. If there is a weak point in this account, it is not the result of the author being an activist – which helped him, on the contrary, to give vibrancy to the writing – but of the 'current' and 'congress' approach. Even if intelligently put to work, this approach limits the range of sources to the strictly traditional ones. It is significant that there is no bibliography but only a simple note on sources. This leads the author to avoid a desirable discussion with the more recent historiography that tries to investigate labour history and political currents beyond this classical approach.

This book is nevertheless an important contribution to a changing perspective on the First International, which continues to be perceived as the classical founding conflict between Marxism and Anarchism. Berthier proposes a more interesting focus on an altogether different conflict: a long-lasting and fundamental one, between centralist and federalist strategy, which goes beyond rigid political currents. He also develops fascinating insights on Bakunin's thought, stressing the differences with the Anarchist current developed in the Seventies. Finally, there emerges an interesting ante litteram 'anarcho-syndicalist' International, which is too often neglected.

Enrico Zanette

Annelie Ramsbrock, *The Science of Beauty. Culture and Cosmetics in Modern Germany, 1750-1930* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015), vertaald [uit het Duits] door David Burnett, 277 p. ISBN 978-1137-489-807.

Feministen als Simone de Beauvoir en Naomi Wolf hebben in respectievelijk *De tweede sekse* (1949) en *The beauty myth* (1990) de disciplinerende werking van (onhaalbare) schoonheidsidealën voor vrouwen aan de kaak gesteld, met name de

bepaalde associatie van vrouwen met een mooi lichaam. De Duitse cultuurhistorica Annelie Ramsbrock neemt geen feministische theorieën als uitgangspunt, noch esthetische criteria, maar de historische constructie van het concept schoonheid in Duitsland vanaf de Verlichting tot de Weimar Republiek. Zij ziet moderne schoonheidsnormen als resultaat van socialisatie en verwetenschappelijking.

In haar boek, een vertaling van *Korrigierte Körper. Eine Geschichte künstlicher Schönheit in der Moderne* (Göttingen, Wallstein Verlag, 2011), staat de geschiedenis van de cosmetica centraal, een term die zowel make-up, hygiëne, dermatologie als plastische chirurgie behelst. Op basis van uiteenlopende bronnen zoals etiquetteboeken over schoonheid en gezondheid, medische tijdschriften, vrouwenbladen, advertenties en beleidsstukken laat Ramsbrock zien dat schoonheid sterk verbonden is met de maatschappelijke orde.

Zo kwam in de Verlichting een burgerlijk, 'natuurlijk' schoonheidsideaal op, dat gekant was tegen de 'gekunstelde', opgedirkte adel. Het natuurlijke uiterlijk zou een rationeel en fatsoenlijk karakter weerspiegelen. Vanaf het einde van de achttiende eeuw werd de cosmetica steeds meer beïnvloed door wetenschappelijke ontwikkelingen in de farmacologie en fysiologie en later de radiologie, bacteriologie, chirurgie en psychologie. Waar de vroegmoderne humeurenleer voorschreef dat het lichaam met droge handdoeken behandeld moest worden, voordat het bepoederd, beschilderd en geparfumeerd werd, kwam begin negentiende eeuw de hygiëneleer op, met voorschriften over baden, wandelen, voeding en huidcrèmes. De huid werd niet langer als een kwetsbare laag gezien die met olie, wax, verf en poeder dichtgemetseld moest worden. Men diende nu de poriën schoon te maken met water zodat de huid kon ademen en zweten. Bovendien waarschuwde de moderne farmacologie voor de giftigheid van lood, kwik en vermiljoen, de voornaamste ingrediënten van make-up. Schoonheid werd dus steeds meer verpakt in medische termen.

Rond 1900 was de hygiëneleer niet meer de belangrijkste wetenschap die de cosmetica beïnvloedde, maar nu waren het dermatologen en plastisch chirurgen. Zij publiceerden in vaktijdschriften, waardoor de cosmetica geprofessionaliseerd werd. Ontdekkingen uit de natuurwetenschap, zoals röntgenstralen (om bijvoorbeeld eczeem of acne te genezen), elektriciteit en ultraviolet licht (een lichtgebruinde huidskleur werd nu aangeprezen, waar in de negentiende eeuw nog een witte huid zonder sproeten ideaal was) werden door dermatologen ingezet. Plastisch chirurgen probeerden met metingen een objectieve norm van schoonheid te geven. Toch benadrukten zij vooral het psychisch welzijn van de patiënt. Al in het begin van de negentiende eeuw voerden Duitse chirurgen bijvoorbeeld hersteloperaties uit voor mensen die hun neus verloren waren door syfilis of een degen-duel. De patiënten bepaalden zelf dat ze niet zonder neus konden leven omdat het sociale stigma te groot was. Dat gold ook voor de vele mannen wiens gezichten ernstig verminkt waren gedurende de Eerste Wereldoorlog. Hun negatieve zelf-

beeld was een katalysator voor de verdere ontwikkeling van de plastische chirurgie. Het individu mocht bepalen wat normaal was voor zijn eigen lichaam. Hiermee sluiten Ramsbrocks bevindingen aan bij andere recente studies die de macht van de patiënt aantonen.

Het interessantste hoofdstuk van Ramsbrocks studie behandelt de Duitse discussie over de vergoeding van esthetische chirurgie door de staat. In de jaren dertig van de twintigste eeuw pleitte een aantal cosmetisch chirurgen voor een overheidsverzekering voor gezichtsreconstructies (variërend van misvormde neuzen tot ouderdomsrimpels) omdat het gezicht bepalend was voor een carrière en voor sociale acceptatie. In het kader van het gelijkheidsideaal en de verzorgingsstaat was dit een nieuwe invulling van de sociale geneeskunde.

In deze periode vonden nog meer verschuivingen plaats. De cosmetica werd sterk beïnvloed door de nieuwe consumptiecultuur in warenhuizen, damesbladen en schoonheidssalons. Het uiterlijk werd zo ook steeds belangrijker voor de lagere klassen, mede op de arbeidsmarkt. Het ideaalbeeld was een jeugdig en natuurlijk voorkomen, waarbij 'natuurlijk' nu meer een 'tweede natuur' betekende, een personage dat men speelde in de publieke sfeer. Schoonheid was nu niet langer iets wat door de natuur was gegeven, maar iets wat vooral vrouwen konden bereiken door zelfdiscipline. Ramsbrock stelt dat pas in de jaren twintig van de twintigste eeuw make-up echt werd geaccepteerd, hoewel de oude connotatie met (adelijke) gekunsteldheid en verdorvenheid nog lang bleef doorklinken.

Ramsbrock benadrukt enerzijds de disciplinerende van het lichaam: schoonheidsidealen weerspiegelen de wetenschappelijke en sociale orde, die beide 'normaliteit' hoog in het vaandel hadden staan. Anderzijds spreekt zij van de mogelijkheid van zelfrepresentatie en -reflectie die de cosmetica aan individuen bood. Dit laatste aspect toont zij echter niet overtuigend aan omdat haar boek zich beperkt tot de representatie van schoonheid en niet de schoonheidspraktijken van individuen behandelt. Dat is jammer, want daardoor komt haar verwijzing naar de 'technologieën van het zelf' niet uit de verf. Tevens mist het boek focus door de ruime definitie van 'schoonheid'. Maar Ramsbrock toont mooi aan hoe schoonheidsidealen onlosmakelijk zijn verbonden met culturele veranderingen.

Willemijn Ruberg, Universiteit Utrecht